

Clara H Gumpert, ST-läkare i barnpsykiatri och rättspsykiatri, med dr, sektionschef, sektionen för rättspsykiatri, Karolinska institutet, Huddinge (*clara.gumpert@neurotec.ki.se*)

Bedömningar av barns trovärdighet vid sexuella övergrepp

Ett komplicerat samspel mellan rättsväsende och expertvittnen

■ Få brott väcker mer oro och vända än sexuella övergrepp mot barn. Inget annat brott som riktar sig mot barn har heller varit föremål för så mycket uppmärksamhet som just sexuella övergrepp [1], och knappast någon annan typ av barnutredningar har skapat så mycket oenighet bland de professionella [2]. En av de allra mest kontroversiella frågorna gäller barns kapacitet som uppgiftslämnare när en berättelse om övergrepp skall ligga till grund för en rättslig process. Personer med psykiatrisk eller psykologisk kunskap kan i sådana sammanhang anlitas som sakkunniga.

Expertvittnets särskilda kompetens

En sakkunnig eller ett expertvittne är en person som engageras av en domstol för att tillföra särskild kompetens [5]. Syftet är att domstolen »ska få hjälp med kunskap som är relevant för prövningen«. Ett sakkunnigutlåtande skall utgöra »kunskaps hjälp och tolkningshjälp, inte vara ett bevis om skuld eller oskuld» [4].

Till skillnad från regelverk i vissa andra länder tillåter det svenska att en sakkunnig både presenterar och tolkar fakta. Ett svenskt expertvittne kan ombes yttra sig om t ex en utsagas tillförlitlighet eller ett vittnes trovärdighet. Däremot råder det bred samstämmighet om att en sakkunnig inte får uttala sig när det gäller den åtalades skuld [4, 20-22].

Sakkunniga med psykologisk eller psykiatrisk kunskap kan engageras i olika rättsliga sammanhang, t ex för att uttala sig om en åtalads psykiska tillstånd (rättspsykiatriska utredningar). Gemensamt för alla typer av psykologiskt eller psykiatriskt relaterade utredningsuppdrag är frågan om skillnaden mellan mer kliniskt orienterade utredningar och sådana som utförs i syfte att presenteras i domstol. Uppfattningar har framförts om att hälso- och sjukvårdspersonal över huvud taget inte bör uttala sig om sina egna patienter, då det anses i princip omöjligt att kombinera ett tidigare behandlingsuppdrag med ett rättsligt utredningsuppdrag [6, 23].

Olika meningar om utredningsmetod

Frågan om kliniskt eller rättsligt orienterade utredningar har också varit aktuell när det gäller utredningar av barns trovärdighet. I Sverige har denna diskussion varit nära förknippad med frågan om vilken utredningsmetod som bör användas.

SAMMANFATTAT

Att utreda brott mot barn är ett av rättsväsendets mest komplicerade uppdrag. Psykologer och psykiatrer kan konsulteras som expertvittnen för att bistå rättsväsendet med att värdera barns trovärdighet.

Sakkunnigmedverkan i denna typ av brottmål är en kontroversiell fråga, och experter har bl a anklagats för att övertolka barns signaler.

En kartläggning av området visar att sakkunnigmedverkan i ärenden som gäller sexuella övergrepp har blivit alltmer sällsynt.

Expertutredningarna uppfyllde inte alltid basala kvalitetskrav, och det fanns ingen enhetlig praxis i sättet att bedöma barns trovärdighet.

Samarbetet mellan rättsväsendet och expertvittnena verkar delvis ha misslyckats. En ömsesidig ansträngning bör göras för att skapa fungerande samarbetsformer. Möjligen behövs något slags organisatoriskt stöd, t ex via en statlig myndighet.

Vittnespsykologerna har använt sig av utsageanalys. (Metoden bygger på så kallad formell strukturanalys. Det finns olika grupper av vittnespsykologer, varav Stockholmsgruppen är den som mer strikt använder sig av formell strukturanalys.) Andra professionella, företrädesvis psykiatrer, psykologer och socionomer knutna till barn- och ungdomspsykiatrin, har däremot tillämpat en mer traditionell utredningsmetodik som är påverkad av det kliniska arbetssättet.

Vissa författare har betonat nödvändigheten av att utredaren har erfarenhet av att bedöma barn [24]. Andra har hävdatt att man inom de traditionella barnprofessionerna tenderar att underskatta de risker som föreligger vid barnutredningar [3], t ex barns mottaglighet för suggestion.

Utsageanalys innebär att ett vittnes utsaga eller berättelse

Att utreda brott mot barn är ett av rättsväsendets mest komplikerade uppdrag.

om en påstådd händelse analyseras i detalj. Analysen bygger på det underliggande antagandet att sanna berättelser, dvs sådana som bygger på självupplevda händelser, skiljer sig från falska, dvs sådana som inte har verklighetsgrund. Utsageanalysen utvecklades i Tyskland av bl a den rättsmedicinske psykologen Udo Undeutsch. Metoden har fått stort inflytande i det svenska rättsväsendet via professor Arne Trankell [7], som samarbetade med Undeutsch.

En annan variant av utsageanalys, Statement Validity Analysis, har utvecklats i USA av bl a Raskin och Esplin [8]. Gemensamt för de båda versionerna är att man gör flera kompletterande analyser av ett vittnesmål, där analysen av själva berättelsen (ordalydelse och innehåll) utgör endast en del. Dessutom väger man in övrig information kring det som brukar kallas utsagans uppkomstbetingelser, t ex i vilket sammanhang vittnet berättade och hur frågorna var formulerade. Modellerna skiljer sig åt med avseende på vetenskaplig referensram; den amerikanska Statement Validity Analysis är konstruerad efter en kvantitativ princip medan den svenska formella strukturanalysen bygger på ett kvalitativt paradigm (hermeneutik) [8-10].

I USA och andra länder har det gjorts flera försök att testa validiteten i Statement Validity Analysis [11]. Lambs och medarbetares slutsats var att instrumentet hittills inte kan anses vara tillräckligt utvecklat och säkert för att medge användning i domstol. Validiteten i den svenska formella strukturanalysen skall garanteras genom att utredaren noggrant redovisar varje steg i den analytiska processen, så att en utomstående läsare kan göra en oberoende värdering av de slutsatser som dras [10].

Utsageanalys, ifrågasatt metod för barn

I Sverige är utsageanalytisk metod sedan många år en accepterad utredningsmetod i rättsprocesser där barn är inblandade. Metodens förespråkare har hävdats att vittnespsykologer generellt är bättre lämpade att utföra rättsliga utredningsuppdrag av barn än barnpsykologer, barnpsykiatrer och social-

arbetare [6, 22, 25, 27]. Metodens kritiker, å andra sidan, har hävdats att vad som undersöks är huruvida barnets berättelse verkar övertygande snarare än berättelsens egentliga sanningshalt [12]. Det har också påpekats att dessa begrepp – om en berättelse är övertygande respektive om den är sann – inte nödvändigtvis behöver vara överensstämmande [3].

Vidare kan en utredningsmetod som baserar sig på språklig förmåga systematiskt missgynna barn. Utsageanalys har också ifrågasatts som utredningsmetod för yngre barn [20]. Metoden har beskrivits som »vetenskaplig» [28], och det har ifrågasatts om den är objektiv [29]. En alternativ hermeneutisk utredningsmodell har presenterats, som försöker tillmötesgå kravet på såväl systematisk metodik som behov av psykologisk och psykiatrisk kunskap om barn [13].

Försök att skapa konsensus kring utredningsprinciper

Varken i Sverige eller i andra länder har någon enskild utredningsmetod vid misstänkta sexuella övergrepp etablerat sig som så pass säker och tillförlitlig att den rekommenderas av myndigheter eller professionella organisationer. I stället har man betonat vissa grundläggande utredningsprinciper som bör tillämpas och som därmed indirekt anses garantera någon typ av kvalitet i arbetet.

I Sverige publicerade Socialstyrelsen allmänna råd 1991 [17]. (De drogs tillbaka 1999 efter viss kritik och ersattes av en serie expertrapporter, som var och en beskriver olika problemområden relaterade till sexuella övergrepp mot barn.) I USA har professionella organisationer publicerat riktlinjer [14, 30, 31]. Dessutom har professionerna själva försökt enas om vilka utredningsprinciper som bör gälla [15]. Ett etablerat sätt att skapa normer för handläggning av komplexa kliniska problem är just att skapa konsensus kring utrednings- eller handlägningsprinciper [32].

II Studie av sakkunnigutlåtanden

I min nyligen presenterade avhandling redovisas en undersökning som bygger på domar och sakkunnigutlåtanden från svenska tingsrätter [9]. Det huvudsakliga syftet med arbetet var att bidra med empirisk forskning om samspelet mellan rättsväsendet och de psykologiskt sakkunniga i mål som gäller sexuella övergrepp mot barn.

Via svenska tingsrätter rekviderades alla domar rörande sexuella övergrepp mot barn under fyra olika år: 1985, 1989, 1992 och 1997. Totalt ingick 800 ärenden (Tabell I). Alla domar analyserades med avseende på sakkunnigmedverkan, den sakkunniges professionella bakgrund och hur den sakkunnige ställt sig till misstankarna om övergrepp. Sammanlagt 163 experter hade medverkat med skriftliga utlåtanden som gällde barns trovärdighet, och totalt var 121 utlåtanden (74 procent) tillgängliga för analys. De skriftliga utlåtandena varierade mycket vad gällde form och innehåll. Vissa var korta (en halv till en A4-sida) medan andra var betydligt längre (upp till 70 sidor).

Den stora variationen mellan de enskilda utlåtandena krävde en metod som tillät en enhetlig jämförelse. För detta syfte utvecklades en särskild checklista med tolv punkter (Fakta). Punkterna baserades till viss del på de allmänt vedertagna principer för rättsliga intyg som ofta förekommer i litteraturen. Sådana principer är t ex att utredaren skall redovisa vilken frågeställning utlåtandet belyser, vilka källor som använts och att redovisande text skall hållas åtskild från text som syftar till att värdera eller tolka informationen.

Liknande rekommendationer finns också i de riktlinjer för intygsskrivning som publicerats av Socialstyrelsen, dels i författningssamlingen [16], dels i de allmänna råd som specifikt gäller misstänkta sexuella övergrepp [17]. Eftersom de allmänna råden publicerades i mitten av undersökningsperioden

Tabell I. Antal tingsrättsmål under några år.

Dom	1985		1989		1992		1997		Totalt	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Fällande	146	92	214	90	231	92	134	88	725	91
Friande	13	8	24	10	20	8	18	12	75	9
Alla	159	100	238	100	251	100	152	100	800	100

II Fakta

De 12 variabler som ingick i bedömningen av sakkunnigutlåtandena

Formella aspekter

1. Gjordes utredningen av ett team (fler än en utredare)?
2. Har utredaren/utredarna dokumenterat erfarenhet av eller utbildning i att bedöma barn (alternativt arbetar inom en professionell organisation som riktar sig till barn)?
3. Rör det sig om en ny kontakt mellan utredare och barn (dvs ingen tidigare behandlingskontakt)?
4. Har utredaren/utredarna redovisat vilket material som använts i utredningen?
5. Har utredaren/utredarna redovisat utredningsuppdraget?

Utlåtandets innehåll

6. Har anklagelsernas innehåll beskrivits (vad barnet har sagt)?
7. Har situationen då anklagelserna uppstod beskrivits (när, var, till vem och hur barnet har berättat)?
8. Har barnets livssituation beskrivits?
9. Har barnets utvecklingsnivå bedömts (intellektuellt, språkligt; psykiskt status)?
10. Har olika tolkningar av materialet gjorts?
11. Utlåtandets struktur: Har redovisningen av materialet hållits åtskild från kommentarer av materialet?
12. Hur ser utlåtandets kvalitet ut (läsarens bedömning)?

fanns det möjlighet att jämföra utlåtanden före och efter publiceringen av dem och därmed indirekt undersöka om råden påverkade innehållet.

Det är viktigt att ha i åtanke att checklistan inte hade som mål att undersöka om utredaren hade kommit till en korrekt slutsats eller inte, dvs utlåtandets validitet. I stället undersöktes om det skriftliga dokumentet uppfyllde vissa vedertagna principer för hur en utredning borde vara upplagd och hur ett utlåtande borde vara konstruerat.

För att analysera själva samspelet mellan domstolen och experten valdes ett mindre antal ärenden ut för kvalitativ textanalys. Frågeställningen gällde bl a om expertens utredning matchade den eller de frågeställningar av psykologisk karaktär som var relevanta för den juridiska bedömningen av målet.

II Resultat

Andelen ärenden där sakkunniga medverkat minskade under de undersökta åren – från som mest 24 procent av fallen

(1989) till 7 procent (1997) (Tabell II). Olika grupper av psykologiska experter hade konsulterats, dels en grupp kliniskt orienterade psykologer, psykiatrer eller socionomer knutna till barn- och ungdomspsykiatrin, dels vittnespsykologer (Tabell III). Dessutom förekom en grupp utan klar professionell anknytning som klassificerades som »övriga«. Den största förändringen noterades 1997, då ingen sakkunnig med anknytning till barn- och ungdomspsykiatrin medverkade i frågor som gällde trovärdighet eller tillförlitlighet hos barnet.

Utlåtanden av låg kvalitet

Den övergripande kvaliteten på utlåtandena bedömdes som låg. Endast 16 procent erhöll en 2:a (god kvalitet), och nästan hälften erhöll en 0:a (otillräcklig kvalitet). Medelpoängen på checklistan var 13,06 (SD = 4,88) av totalt 24 poäng, med en spridning från 2 till 23 poäng. De olika professionella grupperna skiljde sig åt vad gällde poängssumma. Vittnespsykologer fick genomgående högst resultat avseende både totalsumma och olika delsummer (formella aspekter och innehåll).

Cirka två tredjedelar av utlåtandena var skrivna före publiceringen av de allmänna råden (1991) och en tredjedel efteråt. Trots att dessa riktlinjer bl a rekommenderade att utredarna skulle ha erfarenhet av att bedöma barn, var dokumenterad barnkompetens mindre vanlig efter utgivningen av de allmänna råden. Till viss del beror detta sannolikt på att antalet expertvittnen från barn- och ungdomspsykiatrin minskade (teamutredningar och dokumenterad barnkompetens var vanligare bland utlåtanden från barn- och ungdomspsykiatrin). Sakkunnigrapporter som var skrivna efter 1991 bedömdes dock genomgående ha en något högre kvalitet än intyg skrivna före.

Misslyckad kommunikation mellan parterna

Syftet med att konsultera en sakkunnig under någon del av en rättslig utredningsprocess är att brottsutredarna eller domstolen skall få tillgång till ökad kompetens och att det därmed skapas ett bredare underlag för själva beslutsprocessen [4, 5]. I vissa ärenden hade sakkunnigutredningen försett rätten med relevant och för den juridiska processen användbar information. En sådan situation kan beskrivas som att rätten och experten hade uppnått en nivå av meningsfull kommunikation. Å andra sidan förekom flera fall där det föreföll som om kommunikationen mellan parterna varit helt eller delvis misslyckad, t ex genom att man missförstod varandras formuleringar.

För att försöka analysera hur den utsageanalytiska metoden används i praktiken valdes ett mindre antal utlåtanden ut för kvalitativ textanalys. I urvalet ingick rapporter som stödde respektive ifrågasatte misstankarna om övergrepp.

Information värderas på olika sätt

De flesta vittnespsykologer använde sig av hypotesbildning för att analysera sitt material. Den första hypotesen var oftast formulerad som att barnets utsaga byggde på självupplevda händelser. Alternativa hypoteser gällde t ex om barnet hade

Tabell II. Antal mål där psykologiskt sakkunnig konsulterats.

	1985		1989		1992		1997		Totalt	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Mål utan psykologiskt sakkunnig	122	77	180	76	213	85	142	93	657	82
Mål med psykologiskt sakkunnig	37	23	58	24	38	15	10	7	143	18
Totalt antal mål	159	100	238	100	251	100	152	100	800	100

Psykologiskt sakkunnig konsulterades i frågor som gällde barnets trovärdighet eller utsagans tillförlitlighet.

Tabell III. Psykologiska experter: professionell bakgrund.

Professionell bakgrund	1985		1989		1992		1997	
	N	Procent	N	Procent	N	Procent	N	Procent
Barn- och ungdomspsykiatri	18	43	24	35	14	34	0	0
Vittnespsykologi	15	36	34	50	18	44	9	75
Övriga	9	21	10	15	9	22	3	25
Totalt	42	100	68	100	41	100	12	100

Varje expertutlåtande räknades separat (totalt 163).

blivit påverkat av omgivningen (via återkommande utfrågning eller ledande frågor), om barnet missförstått eller fantiserat eller om det hade blivit utnyttjat av någon annan än den misstänkte.

Även om experterna ofta lyfte fram liknande omständigheter i sina analyser värderade man informationen på olika sätt. Samma typ av observation kunde i ett fall tas fram som stöd för att barnets berättelse var självupplevd och i ett annat fall användas för att ifrågasätta berättelsen.

Flera experter observerade det faktum att utsagor av »låg« kvalitet, dvs sådana som var vaga, detaljfattiga eller av någon annan anledning ifrågasatta, ofta förekom i anslutning till ledande frågor eller där det hade funnits risk att barnet hade blivit påverkat. Tolkningen av sådana förhållanden varierade. En del experter drog slutsatsen att utsagorna därmed inte kunde anses härröra från erfarenheter av sexuella övergrepp, medan andra också gjorde ansatser att förklara varför utsagorna hade uppkommit (t ex via påverkan från omgivningen).

II Diskussion

Syftet med att konsultera externa sakkunniga är att rättsprocessen skall tillföras kompetens och att domstolen därmed får möjlighet att fatta beslut som baseras på ett bredare underlag. När det gäller misstänkta sexuella övergrepp mot barn visar studien att detta samarbete tyvärr inte alltid fungerat. Allt färre sakkunniga konsulterades under undersökningsperioden, och många av de sakkunnigutlåtanden som presenterades inför rättsväsendet uppfyllde inte basala kvalitetskrav. Dessutom fanns tecken på kommunikationssvårigheter mellan rätten och den sakkunnige.

Vad är god kvalitet i en expertutredning?

Vad är då god kvalitet när det gäller sakkunnigmedverkan? Den viktigaste kvalitetsaspekten när det gäller en expertutredning gäller självklart om experten har dragit korrekt slutsats om barnets berättelse eller inte. Inga av de utredningsrekommendationer som publicerats, vare sig de svenska allmänna råden eller andra riktlinjer, har eller har haft som mål att säkerställa att utredaren gör en korrekt bedömning.

Till dags dato finns ingen utredningsmetodik som via empirisk forskning har visat sig kunna producera tillräckligt hållbara resultat för att bli accepterad som standardmetod för att bedöma barns berättelser om sexuella övergrepp. En kon-

sekvens av detta är att en expertutredning bör betraktas som en enskild experts bedömning, där rätten i varje ärende självständigt bör värdera om bedömningen ter sig rimlig.

Myndigheter och professionella organisationer närmar sig i stället frågan om kvalitet indirekt, på så sätt att man rekommenderar ett antal principer som ytterst syftar till att säkerställa transparensen i utredningarna. Om en utredning är transparent, eller genomlysbar, ökar möjligheten för en utomstående – i detta fall rätten – att följa utredarens resonemang och därmed bilda sig en egen uppfattning om hållbarheten i de slutsatser som utredaren dragit.

Det är viktigt att påminna sig om att en undersökning med en checklista av den typ som användes här är begränsad. Den kan inte tolkas som annat än ett sätt att mäta just transparensen, och det är endast *en* aspekt av begreppet kvalitet.

Enhetlig praxis saknas

Uppdraget från rättsväsendet till experterna var ofta kortfattade och formulerade på ett närmast standardiserat sätt. Vanligt var att man bad om bedömningar av ett vittnes trovärdighet och/eller en utsagas tillförlitlighet. Inom expertgruppen varierade utredningsmetoderna betydligt.

Vissa utlåtanden fokuserade uteslutande på barnets berättelse och hur den hade uppkommit, utan att nämna familjsituationen eller barnets utvecklingsnivå respektive språkliga förmåga. Andra utredningar diskuterade framför allt barnets känslomässiga och intellektuella utvecklingsnivå och sociala situation, utan att nämna vad barnet egentligen hade sagt eller i vilken situation barnet hade berättat om övergreppet. En annan skillnad gällde utredningarnas omfattning; en del experter hade enbart granskat inspelade förhör, medan andra hade bedrivit omfattande egen materialinsamling.

Trots så vitt skilda utredningsmetoder hävdade de olika experterna att de var i en position där de kunde göra bedömningar av barns trovärdighet. Detta illustrerar att det i praktiken inte fanns någon enhetlig syn bland experterna om vilket underlag som behövs för denna typ av utredning. Det verkade således finnas stort utrymme för individuella tolkningar av uppdraget, och den sakkunniges professionella bakgrund och kompetens påverkade följaktligen utredningens inriktning.

Sannolikt har inte heller domstolarna haft någon klar uppfattning om vad en sakkunnig bör väga in i en utredning om barns trovärdighet utan har sett det som expertens eget ansvar

att avgöra detta. Dilemmat uppstår när två parter kommunicerar via vagt definierade begrepp som kan uppfattas olika och beroende på i vilket sammanhang de används. Risken är stor att begreppen fylls med olika innehåll och att det därmed uppstår kommunikationssvårigheter.

De vittnespsykologiska utredningarna följde befintliga rekommendationer i större utsträckning än utredningar från andra professionella grupper. Däremot saknades ett resonemang om den egna utredningsmetodens begränsningar. Ett återkommande fynd i de senaste årens forskning om utsageanalys är att yngre barns berättelser innehåller färre kriterier som tyder på att barnet berättar om självupplevda händelser [33-35].

I de tio specialstuderade vittnespsykologiska utredningarna ifrågasattes inte om barnets ålder hade kunnat påverka berättelsens kvalitet, trots att det i materialet fanns utredningar som rörde förskolebarn. Ett annat forskningsfynd var att dålig intervju kvalitet (dvs ledande eller suggestiv frågeteknik) kan ge såväl falska som torftiga svar [11, 18, 19]. Vittnespsykologerna i den aktuella undersökningen lade stor vikt vid hur frågorna till barnet hade ställts. Om man noterade ledande frågor, och i anslutning till det ett vagt svar från barnet, kunde svaret diskvalificeras och karakteriseras som t ex »en intervjuprodukt«. Det faktum att dessa två omständigheter samvarierade tolkades således som att det förelåg ett orsakssamband (enligt modellen att den ledande frågan har skapat ett fabrikerat svar). Aktuell forskning pekar på att så kan vara fallet men att också andra tolkningar kan vara möjliga, t ex att en ledande fråga i sig kan ge ett vagt svar utan att det behöver vara falskt. En mer rimlig slutsats borde vara att de svar som ges på ledande eller suggestiva frågor är svårare att bedöma, men att de inte självklart kan betraktas som falska.

II Sammanfattning

Varje gång det uppstår misstankar om att ett barn far illa gör den omgivande vuxenvärlden bedömningar av barnets trovärdighet som uppgiftslämnare. Det är i allas intresse – inte minst de misstänkta förövarnas – att sådana bedömningar görs så kompetent som det idag över huvud taget är möjligt. Ett ömsesidigt kunskapsutbyte mellan rättsväsende och psykologi/psykiatri borde vara en självklarhet; frågan gäller snarast hur formerna för detta samarbete bör se ut. En möjlighet är att en utomstående organisation, t ex en statlig myndighet, får ansvaret för att skapa enhetliga rutiner för sakkunnigmedverkan.

Referenser

1. Jones L, Finkelhor D. The decline in child sexual abuse cases. Crimes Against Children Series. U.S. Department of Justice: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention; 2001.
2. Hallberg M, Rigné EM. En studie av debatten om sexuella övergrepp mot barn 1994-1998 [expertrapport]. Stockholm: Socialstyrelsen; 1999.
3. Edvardsson B. Kritisk utredningsmetodik. Stockholm: Liber Utbildning; 1996.
4. Diesen C, Sutorius H. Sexuella övergrepp mot barn: Den rättsliga processen [expertrapport]. Stockholm: Socialstyrelsen; 1999.
5. Edlestam H. Sakkunnigbeviset: en studie rörande användningen av experter inom rättsväsendet [dissertation]. Skrifter från juridiska fakulteten i Uppsala 0282-2040:37. Uppsala: Iustus; 1991.
6. Wiklund N. Oskyldigt dömda: erfarenheter och lärdomar. Svensk Juristtidning 1999;562-7.
7. Trankell A. Vittnespsykologins arbetsmetoder. Stockholm: Liber; 1971.
8. Raskin D, Esplin PW. Statement validity analysis: Interview procedures and content analyses of children's statements of sexual abuse. Behavioral Assessment 1991;13:265-91.
9. Gumpert CH. Alleged child sexual abuse: The expert witness and the court [dissertation]. Stockholm: Karolinska institutet; 2001.
10. Holgerson A. Fakta i målet. Vittnespsykologins bidrag vid bedömning av sakfrågan i enskilda rättsfall [dissertation]. Stockholms universitet, pedagogiska institutionen; 1990.
11. Lamb ME, Sternberg KJ, Esplin PW, Hershkowitz I, Orbach Y. Assessing the credibility of children's allegations of sexual abuse: A survey of recent research. Learning and individual differences 1997; 9:175-94.
12. Berliner L, Conte JR. Sexual abuse evaluations: Conceptual and empirical obstacles. Child Abuse Negl 1993;17:111-25.
13. Lindblad F. Child sexual abuse. Evaluation of allegations – A hermeneutical approach. Acta Paediatr Scand 1989; suppl 358.
14. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. Practice parameters for the forensic evaluation of children and adolescents who may have been physically or sexually abused. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 1997;36:655-7.
15. Lamb ME. The investigation of child sexual abuse: An interdisciplinary consensus statement. Child Abuse Negl 1994;18:1021-8.
16. Socialstyrelsens föreskrifter för hälso- och sjukvårdspersonal om avfattande av intyg m m. SOSFS (M) 1981:25.
17. Sexuella övergrepp mot barn. Socialstyrelsens allmänna råd 1991:3. Stockholm: Socialstyrelsen; 1991.
18. Ceci SJ, Bruck M. Suggestibility of the child witness: a historical review and synthesis. Psychol Bull 1993;113:403-39.
19. Hershkowitz I, Lamb ME, Sternberg KJ, Esplin PW. The relationship among interviewer utterance type, CBCA scores and the richness of children's responses. Legal and Criminological Psychology 1997;2:169-76.
20. Insulander S. Psykologmedverkan i brottmål. I: Christianson SÅ, redaktör. Rättspsykologi. Stockholm: Natur och Kultur; 1996.

I Läkartidningens elektroniska arkiv
<http://tarkiv.lakartidningen.se>
 är artikeln kompletterad med fullständig referenslista.